

TIETOISUUS VAILLA MINUUTTA - KOKEMUKSIA MAALATESSA

MARIANNA PIEPPONEN

Tutkielma

Toukokuu 2013

Tampereen ammattikorkeakoulu

Kuvataiteen koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Marianna Piepponen

Tietoisuus vailla minuutta - kokemuksia maalatessa

Tampereen ammattikorkeakoulu - Kuvataide

”Maalaus ei tunnu siltä kuin sen olisi itse tehnyt. Olen sen luona viipyillen, kun se luo itsensä olemaan” - näin kirjoitan maalauspäiväkirjaani. Tässä tutkielmassa kysyn, mistä tässä ”ei-itse tekemisessä” tai ”itsestään tapahtumisessa” on kyse. Mistä sellaiset kokemukset rakentuvat, joissa minuuks on jollain lailla sivussa - joissa kokemus virtaa vailla sitä, jonka tavallisesti miellämme kokijaksi - minuutta?

Lähestyn kysymystä minulle tutuimman itsettömyyden kokemuksen tarjoavan välineen kautta, maalaamisen. Opinnäytetyön aikana pitämäni maalauspäiväkirja toimii kokemuksellisenä lähtökohtana, kuten myös Csikszentmihalyin kuvaukset flow:n tilasta. Pyrin esittämään minuuden ja tietoisuuden käsitteet toisiinsa nähden mielekkäällä tavalla niin, että maalaamisen aikana tapahtuva itsettömyyden kokemus ja kirkastunut tietoisuus tulisi ymmärrettävämmäksi. Tietoisuuden käsitteen hahmottamisessa käytän apunani etenkin Johannes Lehtosen ja Amit Goswamin kirjoituksia.

Minuuks on kuten ajatuksetkin; niiden ei voida ajatella olevan olemassa ilman tietoisuutta niistä. Paljastaako luova toiminta perimmäisen paljaan tietoisuuden, kun minuuden kokemus väistyy taka-alalle?

Asiasanat: tietoisuus, minuuks, tyhjyys, maalaus, flow

ABSTRACT

Marianna Piepponen

Consciousness Without A Self - In The Process Of Painting

Tampere university of applied sciences - Fine arts

”A painting never feels like I have made it myself. I am with it, with time, as it creates itself”. These are words I’ve written in my process diary. This sense of non-doership, a doing that seems to happen on its own accord, in this essay I study the nature of this experience. What is the relationship between consciousness and the sense of self when my Self is no longer in the view of the observer.

Painting is a medium that provokes this meless feeling in me. The process diary that I’ve kept while working on my thesis work provides the experiential basis for this essay. The theoretical and philosophical framework is provided by Csikszentmihalyi -his work on flow and optimal experience - by Johannes Lehtonen and Amit Goswamis views on consciousness. Merleau-Ponty and Bardey are representing a more poetic viewpoint.

Our selfhood passes by our field of perception like thoughts, as ethereally - mere appearances that from time to time do not appear - leaving room for simple consciousness, an experience without the experiencer, a perception without the perceiver.

Key words: consciousness, self, emptiness, painting, flow

Jossain siinä välissä
Öljy kankaalle
62 x 94 cm

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ/ABSTRACT	2
SISÄLLYS	3
1 TEKO	4-5
1.1 Tekijää etsimässä	4-5
1.2 Teko ilman tekijyyttä – maalaaminen kokemuksena	5
2 TIETOISUUDESTA	6-9
2.1 Cum scire	6-7
2.2 Tacitus	7-9
2.2.1 Ei-tietämys	7-8
2.2.2 Tyhjiys	8
2.2.3 Minä, harso	9
3 JOS EMME KOSKAAN KATOAISI	10-11
LÄHTEET	12

1 TEKO

1.1 Tekijää etsimässä

Kaikessa yksinkertaisuudessaan on vain ele, niin kuin meren aaltoilu, eikä voida ajatella, että joku jossain aaltoilluttaa merta. Samaan tapaan maalaus maalautuu, eikä tunnu, että joku maalaa. Näin olen kirjoittanut maalaus päiväkirjaani. Maalatessa

havaintoni maailmasta on kaventunut maalaamiseen ja eteeni muodostuvaan k maalaukseen, ”kautuvaan niin tarkoin, että tilaa itselle ei ole”. Maalaus ei tunnu siltä kuin sen olisi itse tehnyt. Olen sen luona viipyillen, kun se luo itse itsensä olemaan.

”Kuvien täytyy antaa syntyä ja jos välineitä ymmärtää” niin ne kylä suostuu, kun antaa niille sellaisen aseman... joka niille kuuluu, ei alista eikä manipuloi” (Bardy 1998, 56) kuvaa Outi Heiskanen. Merleau-Ponty sanoittaa samaa tapahtumaa näin: ”liikkeeni eivät ole mieleni päätöksiä” ja että ”se [maalaus] on luonnollinen ja kypsä seuraus näkemisestä” (Merleau-Ponty 1993, 21). Tämä syvä kokemus, itsettömyyden kokemus, joka minulla usein on maalatessa on saanut minut pohtimaan, mistä tässä ”ei-itse tekemisessä” tai ”itsettä tapahtumisessa” on kyse. Mistä tällainen tila rakentuu, jossa minuus on jollain lailla sivussa - jossa kokemus virtaa vailla sitä, jonka tavallisesti miellämme kokijaksi - minuutta?

Kuvaillessani ei-itsen tilaa muille minulta on kysytty, että puhunko oikeastaan flow:sta. Csikszentmihalyin määrittelemänä flow, optimaalinen kokemus, on sitä ”mitä maalari tuntee, kun värit kankaalla alkavat muodostaa magneettista jännitystä toistensa kanssa, ja uusi asia, elävä muoto, järjestyy yllättäen luojansa edessä” (Csikszentmihalyi 2002, 3). Hän kuvaa ajantajun murtumista, havainnon kaven-

tumista ja itse-tietoisuuden vähenemistä - mutta intuitiivisesti halusin sanoa kysyjälle ei, en puhu aivan samasta asiasta, vaikka tässä kohtaa minulle oli vielä itsellenikin epäselvää miksi.

Csikszentmihalyi kuvaa kokemuksia, joissa tuntuu kuin minuutta ei olisi. Hän sanoo: ”Yksi tekijä, joka katoaa tietoisuudesta [flow:n aikana], ansaitsee erityisen huomion, koska tavallisesti elämässä käytämme niin paljon aikaa sen ajattelemiseen: meidän oma itsemme” (Csikszentmihalyi 2002, 62). Csikszentmihalyi on siis tietoinen tämän minättömyyden kokemuksen olemassaolosta ja omalaatuisuudesta. Hän ajattelee minuuden tunteen häviämisen nimenomaan itse-tietoisuuden häviämisenä (2002, 49, 64). Hänen mukaansa: ”[...] itse-tietoisuuden menetys ei tarkoita itsen menetystä, eikä varsinkaan tietoisuuden menetystä, vaan pikemminkin vain tietoisuus itsestä menetetään” (2002, 64). Csikszentmihalyin mukaan voi siis olla itse ilman itse-tietoisuutta, joka kuitenkin olisi jotain muuta kuin tietoisuus sinänsä - väite joka kuulostaa omaan korvaani hie-

Jos voi olla vailla minää, edes hetken, kuka on tuo, joka on ja kokee minästä huolimatta? Onko minuus vain kokemus muiden kokemusten joukossa? Csikszentmihalyi vastaa: kyllä, ”itse [...] on myös yksi tietoisuuden sisältöjä” (Csikszentmihalyi 2002, 34). Minä kysyn: kenen tietoisuuden sisältö se on, jos ei ”minun”? Onko tietoisuus itsensä jotain paljon oleellisempaa meissä kuin mitä minuus on?

Tätä kysymystä lähdän tässä esseessä hahmottamaan minulle tuuimman minättömyyden kokemuksen tarjoavan välineen kautta - maalaamisen. Ensinnä jäsenän omaa kokemustani taidemaalarina ja teen tutkimusmatkaa muiden vastaaviin kertomuksiin etenkin Csikszentmihalyin kuvausten kautta. Sitten avaan tietoisuuden käsitettä ja pohdin mikä on tietoisuuden ja minuuden välinen suhde. Tukena käytän muun muassa biologi/filosofi Michael Polanyin, Maurice Merleau-Pontyn ja Johannes Lehtosen ajatuksia.

Käsitteiden avaamisen pohjalta katson kuinka löytämäni ideat sopivat maalaamisen kokemuksen kanssa yhteen, erityisesti opin-

näytetyön aikana pitämäni maalauspäiväkirjan huomioiden kautta. Viimeiseksi pohdin vielä kuinka taiteen tekemisen - erityisesti maalaamisen - voi nähdä syvemmän tietoisuuden kerrostuman ilmaise-
misena tai sieltä kumpuavana, syvän ilmentymättömän tietoisuuden vuoropuheluna ilmentyneen todellisuuden kanssa.

1.2 Teko ilman tekijyyttä - maalaaminen koke- muksena

Maalauspäiväkirjastani löydän helposti kuvauksia siitä, kuinka oman minuuden rajat muuttuvat maalaamisen aikana. Kirjoitan: ”Työ on valmis silloin, kun tyhjenen pyrkimyksistä, tai oikeammin, kun teko ei enää tule. Maalatessa olen jotenkin sellaisessa tilassa, kuin minua ei olisi lainkaan - on vain teko ja kun teko lakkaa tekemästä, ei ole ketään paikalla pistämässä sitä uudelleen käyntiin. Hyvä on odottaa vähän aikaa ja tunnustella. Jos liike ei omatoimisesti halua enää tulla, työ on valmis”. Esittelen tässä kappaleessa niitä olemuspuolia, joita tämän kaltaisiin kokemuksiin liittyy.

Usein valmiin teoksen äärellä olen jotenkin ymmälläni. Vaikka teoksen on täytyntä tulla minusta, se ei tunnu siltä. Olemme erillisiä ja samanaikaisesti kuin olisimme täysin yhtä; ”yhdessä resonoiden” kuvaan maalauspäiväkirjassani. Asioita tapahtuu, enkä kuitenkaan tee mitään; ”Tästä [...] on tullut taolaisten ja buddhalaisten kuuluisa ilmaus wu wei - vaikutukseton, toimeton oleminen, tavallisesti käännetty ’tekemättömyydeksi’ tai ’toiminnaksi vailla tekoja’” (Kaplinski 1982, 124). Tuntuu kuin teko tekisi itsensä. Tämä on samantapaista kuin mihin Csikszentmihalyi viittaa puhuessaan itse-tietoisuuden vähenemisestä (Csikszentmihalyi 2002, 62-67). ”Jotenkin oikea asia tulee tehtyä ilman että koskaan mietit sitä tai teet mitään... se vain tapahtuu” kuvaa vuorikiipeilijä flow-kokemuksesta (2002, 63).

Maalatessa ajan kulku hämärtyy. Vaikka olisin työskennellyt yhdeksän tuntia, tuntuu kuin vain hetki olisi mennyt. Tätä myös Csikszentmihalyi kuvaa tarkoin. Hänen mukaansa aika saattaa tuntua hidastuvan tai kuin minuuttiin mahtuisi kokonainen tunti - ja oike-

astaan niin, että molemmat tapahtuvat samanaikaisesti (Csikszentmihalyi 2002, 49, 66-67).

Kirjoitan: ”Mieleni tyhjyydessä kaiku, joka ei löydä pintaa josta kimmota”. Huomaan, että maalatessa ajattelen huomattavasti vähemmän ja siltä osin kuin ajatuksia ilmaantuukin, niihin ei takerru, eivätkä ne vie mukanaan. Outi Heiskanen kuvaa menevänsä maalatessa ”läsnäoloon, jossa ajatukset loppuvat” (Bardy 1998, 56).

Maalaaminen on ilo ja nautinto, olet kiinni jokaisella aistillasi. Tehdessä tahto saa liikkua vapaasti ja käsi tottelee ja kuuntelee. Toiminta ja tajunta liikkuvat samaa liikerataa (Csikszentmihalyi 2002, 53-54).

Sitä kuinka nämä olemuspuolet nivoutuvat yhdeksi kokonaisuudeksi kuvaa hyvin tämä kappale maalauspäiväkirjastani: ”Ilman merkityksen antoja, sanoja, arvottamista, että onko se nyt hyvä vai ei, ei mitään sellaista, ei ole mitään minne kulkea, ei mitä katsoa, sillä olenhan jo nähnyt työtäni päivät ja viikot ja kuukaudet, eikä siinä ole nähtävää, ei viihdettä hakeville silmille, ei tekemistä. Jossa silti kaikki elämä, jota en voi olla katsomatta, kuljen sen luota pois kuin leikillä, kurkin kuitenkin olan yli alituisen, pyörin sen ympärillä, katson ihan joka puolelta, makaan lattialla, annan sen maata lattialla, kosketan. Sen pinta on kuin kananlihalla oleva ihoni, enkä enää tiedä kumpi meistä on kumpi”.

Kokemus sinänsä on siis juuri kuten Csikszentmihalyi on sen kuvannut. Hän painottaa lisäksi keskittyneisyyden ja selkeiden tavoitteiden asettamisen merkitystä suhteessa taitoihin, joita henkilöllä on flow kokemuksen saavuttamiseksi (Csikszentmihalyi 2002, 54-58) ja tekee tässä mielestäni oikein. Tässä esseessä kuitenkin käsittelen nimenomaan tekijyyden tunteen puuttumista - tai ”minättömyyden kokemusta” kuten sitä kutsun - ja esitän lisäksi kuinka nämä muut ominaisuudet, kuten ajan tajun puuttuminen, voidaan nähdä minättömyyden kokemuksen osatekijöinä tai pikemminkin minättömyyden paljastaman pelkän tietoisuuden ilmentyminä.

”

*Mieleni tyhjyydessä
kaiku, joka ei
löydä pintaa, josta
kimmota.*

2 TIETOISUUDESTA

2.1 Cum scire

Tietoisuus on suhteellisen uusi käsite ja varsinkin vanhemmassa kirjallisuudessa sen asemasta käytetään sanaa mieli, ja mieli ja tietoisuus mielletäänkin useimmiten samaa tarkoittaviksi asioiksi (Goswami 1993, 51). Oxfordin sanakirja määrittelee tietoisuuden

1. erotuksena tiedottomalle tilalle, 2. tajuntana (awareness) ja 3. tunteiden, ajatusten ja ideoiden kollektiivina (Hornby 1995, 244). Sanan consciousness etymologinen juuri on latinan kielessä. Cum tarkoittaa jonkun kanssa, scire tietämistä ja näin ollen cum scire merkitsee tietää jollakin tai sitä, jolla tiedetään (Goswami 1993, 23).

Tietoisuuden käsite ei avaudu helposti. Tutkimuskysymystä esittäessäni olen ollut erittäin tarkka niistä eri merkityksistä, joita sanalle annetaan. Eniten hajaannusta tuntuu olevan siinä, että tarkoitetaan-ko tietoisuudella myös tietoisuuden sisältöjä ja mitä osaa näistä sisällöistä. Joskus tietoisuus tuntuu merkitsevän hyvin paljon samaa kuin havaitseminen. Lähes aina se on mielen synonyymi. Tietoisuudesta löytämäni kirjallisuus tuntuu pääasiassa pyrkivän vastaamaan kysymykseen ”mitä tiedostamme” tai ”miten tiedostamme”. On ollut haastavaa löytää kannanottoa kysymykseen ”mikä on tietoisuus”. Mitä se on että tiedostamme?

Yleisesti ajatellaan, että tietoisuus on ominaisuus tai ryhmä ominaisuuksia aivoissa, kun aivoja tarkastellaan tietyllä tasolla - tietoisuus määritellään aivotoiminnan epifenomenina (Goswami 1993, 17). Ajatellaan, että organismi saavuttaa tietoisuuden, kun siitä on tullut riittävän kompleksinen. Tietoisuudella tarkoitetaan ”yksinkertaisesti sitä, että tietyt tietoiset tapahtumat (tunteukset, ajatuk-

set ja aikomukset) tapahtuvat ja että meillä on mahdollisuus ohjata niiden suuntaa” esittää Csikszentmihalyi (Csikszentmihalyi 2002, 26). Näihin tieteellisen materialismin oletuksiin on esitetty tärkeää kritiikkiä. Nobel-palkittu neurofysiologi John Eccles kysyy: ”Miksi meillä ylipäänsä on tietoisuus? Voimme periaatteessa selittää kaiken mielen sisäisen tiedonkäsittelyn neurologisten piirien aktiviteettina; ja tästä seuraa se, että tietoisuus on täysin tarpeeton” (Goswami 1993, 22).

Tarkastellaanpa esimerkiksi yhtä määritelmää, joka on tullut vastaani. Johannes Lehtonen, psykiatri ja neurofysiologian dosentti - tietoisuuden tutkimuksen huippuja Suomessa - määrittelee tietoisuuden näin: ”Arkisessa mielessä tietoisuudella tarkoitetaan perillä olemista omasta minuudesta, omista aikeista, havainnoista, mielen liikkeistä ja niiden tarkoituksesta, myös tietoa muiden ihmisten mielestä” (Lehtonen 2011, 18). Hän lisää myös: ”Mieli puolestaan viittaa enemmän tunnepohjaiseen, miellekkyyttä [käyttäytymisen päämääriin] ja tarkoitusta antavaan tapaan kokea itse ja ympäristö, mutta sitä käytetään usein lähes synonyymisesti tietoisuuskäsitteen kanssa, eikä niiden välille ole helppo tehdä yksiselitteistä rajaa” (2011, 18).

Näiden väitteiden kautta voisimme tehdä tällaisen päätelmän: mieli ja tietoisuus ovat hierarkisesti ylempänä kuin itse ja minus (tietoisuus on perillä olemista minuudesta). Itseyttä ja minusuutta ei ole esitetty kokijana vaan kokemuksena. Jotta asia ei olisi tehty näin yksinkertaiseksi, hän sanoo vielä ”Mieltä ja tietoisuutta sen osana...” (Lehtonen 2011, 24), jolloin mieli on asetettu yläkäsitteeksi. Tietoisuudesta koetaan minus ja mieli on tapa jolla se koetaan ja samalla tietoisuus on mielen (kokemisen tavan) osa. En tiedä kuinka moni todella allekirjoittaisi tällaisen väitteen - tai edes pysyy näistä päätelmistä selvillä - mutta kiehtovinta minusta on juuri tämä: minusuutta esitetään kokemuksena tietoisuudessa.

Lehtosen kanssa samoilla linjoilla on Csikszentmihalyi. Hän kirjoittaa: ”minus on yksi tietoisuuden sisällöistä” ja toisaalta ”Minus on tietoisuuden sisältöjen summa” (Csikszentmihalyi 2002, 34) ja aikaisemmin esitin kuinka hän määritteli tietoisuuden tietois-

tapahtumien ilmaantumisena ja niiden ohjaamisena. Voidaan siis päätellä, että hän määrittelee tietoisuuden tunteiden ja ajatusten ja aikomusten ilmaantumisena, ja minuuden tunteiden ja ajatusten ja aikomusten sisältönä - ja täten myös tietoisuuden sisältönä. Sen hän kuitenkin jättää määrittelemättä, että mikä on tuo tietoisuus, joka esitetään kaiken kokijana ja jolle tunteet ja ajatukset ja minuuskin ilmoittavat itsestään.

Sanakirjan määritelmät tietoisuudesta ja mielestä poikkeavat jonkin verran siitä, mitä nämä eri tieteilijät esittävät. Esimerkiksi mieli on määritelty kykynä olla tietoinen (aware) asioista, tuntea ja ajatella; ajatusten ja tunteiden lähteenä (Hornby 1995, 739). Itse ajattelen että mieli on jotain mistä ollaan tietoisia, ei tietoisuuden 'kyky' itsessään.

Mikä on olemuksessamme kokemusta ja mikä kokijaa? Minuus tunnutaan esitettävän kokemuksena, tietoisuus kokijana, mutta niin, että mielen ja tietoisuuden välille ei tehdä suurta eroa. Onko minuus ylipäänsä yksi yhtenäinen kokemus? Ja varsinkin tämän esseen pääkysymystä koskien: onko minuus aina läsnä tietoisuudessa, vai voiko tietoisuus joskus olla ilman minuuden kokemusta?

”

*Tietämyksen rinnalla tarvitaan
vähintään yhtä suurta kykyä
unohtaa tietämys. Ei-tietämys ei ole
tietämättömyyttä vaan vaikea teko, jossa
tieto ylitetään.*

Jean Lescure

2.2 Tacitus

2.2.1 Ei-tietämys

Tietoisuus, cum scire, viittaa myös tietämiseen. Tietäminen, tietoisuus ja mieli kulkevat rinnan ja moni kokee myös mielen ja minuuden olevan yksi ja sama asia. Käsitteet saattavat piilottaa taakseen luonnollistuneita paradigmoja ja toisaalta ihan vain erilaisia konventioita termien käytössä. En siksi halua jäädä painimaan semantiikan kanssa ja pyrin tässä kappaleessa lähestymään kysymystä toisesta näkökulmasta. Inkeri Savon sanoin: ”Jos tiedämme mitä ruusu on latinaksi, mutta emme tiedä miltä se tuoksuu, olemme jättäneet taivoittamasta jotakin olennaista ruusun käsitteen merkityksestä. Voisi myös sanoa, ettemme tiedä paljon ruususta” (Bardy 1998, 110). Tässä kappaleessa etsin ruusun tuoksua. Tutkin minkälainen yhteys tietoisuudella ja minättömyyden kokemuksella maalatessa on; millä muilla tavoin tuota yhteyttä voisi kuvata.

”En tiedä lainkaan mitä olen tekemässä. Vihdoinkin”, kirjoitan maaluspäiväkirjaan. Anna Retulainen kirjoittaa vastaavasta kokemuksesta: ”Olen aina pohtinut sitä, että jossain vaiheessa jalkani vain kävelevät maalauksen luo, se mitä tapahtuu on jollain tavalla tiedostamatonta. Niin kauan kun toimin täysin tietoisesti, olen hukassa” (Retulainen 2012, 6). ”Tietämisen ja toiminnan käskyt menettävät merkityksensä” maalarin kohdalla kirjoittaa Merleau-Ponty (Merleau-Ponty 1993, 18).

Pianistin on unohtettava koskettimet ja sormet (proksimaalinen tuntemus), jotta hän voi luoda musiikkia (distaalinen merkitys) (Polanyi 2009, 18). Maalarin on unohtettava tekemisensä yksityiskohdat maalatakseen vapaasti. ”Merkityksen ymmärtäminen ei synny katsomalla asioita, vaan asustamalla (dwelling) niissä” sanoo Polanyi (Polanyi 2009, 18). Se on suoraa tietoa, emmekä voi sanoa miten tiedämme; emme tiedä tietämisemme tai toimimisemme yksityiskohtia. Tätä kutsutaan myös hiljaiseksi tiedoksi (tacit knowledge) (Polanyi 2009, 18-19).

”

*En tiedä lainkaan
mitä olen tekemässä.
Vihdoinkin.*

En usko tämän toimimisen tietämättä, tarkoittavan tietoisuuden tason laskemista alitajuiselle tasolle, vaan kuten Jean Lescure on sanonut: ”Ei-tietämys ei ole tietämättömyyttä vaan vaikea teko, jossa tieto ylitetään” (Lehikoinen 2010, 3). Tietoisuuteen ei mahdu itse eikä ajatukset - ei se, että tiedettäisiin mitä ollaan tekemässä - mutta se ei tarkoita heikentynyttä tietoisuutta. Samasta kertoo Merleau-Ponty: ”[...] minun ruumiini liikuttaa itseään, liikkeen saa itsensä aikaan” ja se on ”itseyden säteilyä” - tietoisuuden kirkkautta (Merleau-Ponty 1993, 21-22).

2.2.2 Tyhjiys

Outi Heiskanen kuvaa sitä, että kuvien täytyy antaa syntyä itse; hän sanoo lisäksi: ”[Tyhjää] teen paljon, mun kuvat on vaan rajankulki-joita ja tyhjän rajoja... olen tyhjän merkkaja” (Bardy 1998, 56). Kun tietoisuus tyhjenee ajatuksista ja minuudesta, se jää paljaaksi ja kirkkaaksi. Tätä voisi kutsua myös tietoisuuden kentäksi, tai havainnon kentäksi (esim. Goswami 1993, 106), tilaksi johon kokemus asettuu.

Hiljainen, se, joka ei sano mitään. Se, mikä ymmärretään suoraan ilmaisematta. Puhumatta oleva, rauhallinen, äänetön. Kun luin Hannele Koivusen tacit knowledgea kertovasta esseestä tacitus sanan merkityksen huudahdin ääneen: ”tässä, tätä minä juuri tarkoitan!”. Sana tacitus tuntui kuvaavan juuri sitä, mille väistyvä minuus antaa tilan tulla. Mieli on kirkas ja vailla sisältöjä - hiljainen, eikä sano mitään. Tacitus sanan merkitykset ovat siis Koivusen mukaan (Bardy 1998, 203):

Tacitus (lat.)

Hiljainen, vaihi, puhumatta oleva, rauhallinen, äänetön.

Mainitsematta, pohtimatta, käsittelemättä jätetty.

Hiljainen, sanaton, salainen, huomaamaton.

Tacit (engl.)

Hiljainen, se, joka ei sano mitään.

Se, mikä ymmärretään suoraan ilmaisematta.

Äänetön, lausumaton tai se, mitä ei puhuta.

Tyhjiyden kokemusta käytetään myös merkitsemään apaattista merkityksettömyyden tunnetta - sitä kun ”mikään ei tunnu miltään”. Puhutaan eksistentialisesta tyhjiöstä, horror vacui; ihminen pelkää sisäistä tyhjiyttään, jota pyrkii pakenemaan (Carter 1992, 72 - 73). Tällaisten kokemusten pohjalta puhe ’tyhjiydestä’ ja ’minättömyydestä’ saattaa tuntua nihilismiltä. Koen tärkeänä tehdä eroa näille kahdelle hyvin erilaiselle tyhjiyden kokemukselle. Pelko itsensä menettämisestä kertoo nimenomaan sen, että minuuteen samaistutaan ja siitä ei luovuta hetkeksikään - uskomus on että menettämällä itsensä menettää tietoisuutensa. Tällainen tyhjiyden tila on siten päinvastainen sille tyhjiyden kokemukselle, jota minä tässä esseessä kuvaan.

*Lausun aforismin
Öljy kankaalle
40 x 40 cm*

2.2.3 Minä, harso

”Kangas ei ole mukava eikä kaunis, se on kuin hiomattoman puun pinta ja minä harso, joka jää sen tikkuihin kiinni. Toisaalta kun tilanne asettuu, juuri siitä syystä luonnollisesti, kehon takku.”

(ote maalauspäiväkirjasta)

Ei-itsen tilassa, kun tietoisuus on kirkkaana ilman minuuden kokemusta, maailman kokeminen muuttuu synesteettiseksi. Koska subjektia ei tunnu olevan, ei havainnossakaan rajaudu erilleen objekti

ja näin subjekti/objekti jako ei enää vastaa kokemuksellista todellisuutta. Merleau-Ponty kuvaa tätä objektin ja subjektin välisen rajan häilyvyyttä taitelijoiden kertomusten kautta, kuinka ”metsässä [...] tuntui useamman kerran, että se en ollut minä joka katselin metsää”. Kirjoitan: ”Pensselin harjakset raapivat kangasta ja tunnen sen kuin ihollani. Selkäpiitäni kulkee kylmät väreet. Tein sinisen värialueen ja tunnen, että siinä on koko maailma yksinkertaisuudessaan - että olen syvä sinisyys.” Sininen on kokemus ja minuus on kokemus, eikä ole sanottua, että minuuden on aina oltava kokemuksen piirissä, niin kuin sinisyyskään ei aina ole.

Kuten muutkin kokemukset, minuus tulee ja menee, ja tulee jälleen muuntuneena, uudenlaisena kokemuksena. Kun minuus ei ole läsnä, kokemus on suora, pelkkä. ”Objektin olemassaolo kutistuu implisiittiseksi” kuvaa Goswami (Goswami 1993, 250). “[Objektin] sisin läpäistään ja lopulta se nähdään sellaisenaan, sellaisuudessaan, koko tietoisuuden ilmentymänä. Tätä kutsutaan myös ei-itsen kokemukseksi, sillä tiettyä itseä ei ole löydettävissä” (1993, 250).

Jäämistö
Öljy kankaalle
50 x 70 cm

”

*Kangas ei ole mukava
eikä kaunis, se on
kuin hiomattoman
puun pinta ja minä
harso, joka jää sen
tikkuihin kiinni.*

3 JOS EMME KOSKAAN KATOAISII

Voimmeko kokea kokematta minuutta? Onko minuus kokemus joka joskus on ja joskus ei ja millainen olisi tuo minätön kokemus? Näitä kysymyksiä lähdin tässä tutkielmassa pohtimaan. Ensimmäisessä osassa tivistin omaa kokemustani maalarina ja tein vertailua Csikszentmihalyin kuvailuihin flow:sta. Kerroin siitä, kuinka maalatessa ajantaju hämärtyy: pitkittyy tai lyhenee. Kuvasin kuinka ajattelu ja sanallistaminen lakkaa tai painuu taustalle ja tekijyyden tunteen häilyessä luovuus virtaa vapaana. Erityisesti korostuu kokemus siitä, että teko tekee itse itsensä. Tämä kaikki sinänsä vastaa flow:ta kokemuksena.

”

*Jos emme koskaan
katoaisi niinkuin
Adashinon aamun
kastepisarat
tai kuin savu
Toriebyaman yllä.*

(<http://plato.stanford.edu/>)

Csikszentmihalyi kuvasi minättömyyden kokemusta itse-tietoisuuden vähenemisenä ja korosti, että itseys sinänsä ei häviä. Kyseenalaistin pysyvän itsen, joka olisi olemassa, vaikkei siitä olisi tietoinen. Samoin kuin ajatuksen ei voi ajatella olevan olemassa ilman ajattelijaa ja tietoisuutta ajatuksesta, emme voi ajatella minuuden olevan ilman tietoisuutta minuudesta - ilman itse-tietoisuutta. Minuus ei koskaan ole ilman tietoisuutta, mutta tietoisuus voi olla ilman minuutta.

Toisessa osassa purin tietoisuuden käsitettä ja pohdin tietoisuuden ja minuuden suhdetta. Esittelin Polanyin tacit knowledge:n käsitteen, Merleau-Pontyn ajatuksia ja omia maalauspäiväkirjamerkinlöjä pyrkien esittämään, että meissä on minuuteen sitoutumatonta tietoisuutta, ”eläviä osia, jotka ovat identifioitumattomia ja sitoutumattomia mihinkään identiteettiin tai muotoon, jonka mieli ja keho ottaa”, kuten päiväkirjaani olen kirjoittanut.

”Taide ja etenkin maalaustaide imevät voimansa [...] alkumerkityksen kerrostumasta” kirjoittaa Merleau-Ponty viitaten alkumerkityksillä suoraan kokemukseen, ennen ajattelua ja käsitteellistämistä, ”olevaan, joka on tässä nyt” (Merleau-Ponty 1993, 17). Juuri tämä tekijä maalaamisessa, että sen ei täydy osoittaa, ei käsitteellistää eikä kiinnittyä, juuri se koskettaa sitä pintaa meissä, joka on tietoisuus laakeudessaan: meissä sitä mikä on kiinnittymätöntä ja identifioitumatonta, vailla iotseyttä. Se on ”aistimusten aineeton lähde” (Merleau-Ponty 1993, 13), alkumerkityksen synty.

*Sisin
Öljy kankaalle
40 x 40 cm*

LÄHTEET

Bardy, Marjatta. 1998. Taide tiedon lähteenä. Vaasa: Ykkösoffset Oy.

Carter, Robert E. 1992. Becoming Bamboo. Canada: McGill-Queens University Press.

Csikszentmihalyi, Mihaly. 2002. Flow - The Classic Work on How to Achieve Happiness. London: The Random House Group Ltd.

Goswami, Amit. 1993. The Self-Aware Universe. New York: Penguin Putnam Inc.

Hornby, A.S. 1995. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford New York: Oxford University Press.

Kaplinski, Jaan. 1982. Olemisen avara hiljaisuus. Keuruu: Otava.

Lehtonen, Johannes. 2011. Tietoisuuden ruumiillisuus. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim.

Merleau-Ponty, Maurice. 1993. Ensimmäinen painos 1964. Silmä ja mieli. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Polanyi, Michael. 1962. Personal Knowledge - Towards a Post-Critical Philosophy. Chicago: The university of Chicago Press.(1958 originaali, 1962 corrected edition)

Polanyi, Michael. 1966. 2009 edition. The Tacit Dimension. London: The University of Chicago Press.

Retualinen, Anna. 2012. Teosteksti, Galleria Ama. luettu 21.1.2013.

<http://plato.stanford.edu/entries/japanese-aesthetics/> luettu 13.2.2013.

Lehikoinen, Tiina. Isoympyräkatu. Lescure sitaatti.

Toisella puolella
Öljy kankaalle
75 x 90 cm

